

fölvételeket. Csak ezután kerülhet a sor más országok és népek nyelveire. Ha ily módon minden művelt államnak meglenne a maga fonogrammgyűjteménye, élő nyelveléktára az ottani nyelvekből, akkor az Akadémiák akár kölcsönösen ki is cserélhetnék fölvételeiket, minthogy a fonogramokat ma már ép oly könnyen és biztosan tudjuk sokszorosítani, mint pl. a fényképeket.”²¹ A népdalok gyűjtésére és feldolgozására nézve az analógia kézenfekvő.

Gyűjteményében, igaz nem túl nagy mennyiségben és nem túl jó minőségben, de a nemzetiségek népzeneje is feltűnik. Vikár több helyen kifejtette, hogy a dallamok gyűjtésének a hazai nemzetiségek zenéjére is ki kell terjednie, hogy a kölcsönhatások is tanulmányozhatók legyenek: „mert ezek közt szintén számos igazgyöngy és sok magyar kölcsön van, ép úgy amint népünk is sok dallamot vesz át a nemzetiségektől”.²²

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy ez a gyűjtemény – mivel anyagát nem szűkítették sem esztétikai, sem ideológiai megfontolások – hiteles képet nyújt a századforduló körüli két évtized (1890–1910) forgalomban lévő dalterméséről, jól reprezentálva annak tagozódását, a benne rejlő különböző stílusok, a régi és új dalok valódi arányát.

Sebő Ferenc

Száz esztendeje született Morvay Péter

Emlékeim Morvay Péterről*

Magyar néprajztudományunk kiváló egyéniségének, Morvay Péternek alakját születése századik évfordulóján nem hátrahagyott műveinek ismertetésével szeretném felidézni, hanem azt próbálom bemutatni, hogy a vele kialakult személyes kapcsolatom milyen hatással volt az én néprajzi munkámra, pályám alakulására. Ahogyan a történelmet sem az eseményeinek leírása, adatainak felsorolása tárja igazán élénk, hanem az eseményekben szereplő emberek élménye, „megélt történelme”.

Néprajzi Lexikonunk sajnos, igen szűkszavúan ír Morvay Péterről, de egy mondatának igazát, annak súlyát magam is megtapasztalhattam: „Legfontosabb tevékenysége az önkéntes néprajzi gyűjtés megszervezése volt.” Én is ezen a mozgalmon keresztül kerültem kapcsolatba vele, s adott irányt, tartalmat további életemnek.

Népünk életével ugyan már gyermekkorom óta megvolt a kapcsolatom. Falusi tanító-házaspár gyermekeként egy népi hagyományokban gazdag faluban, Sályban születtem. Esténként a legények dalolásától volt hangos az utca: megcsodáltam a lakodalmas meneteket. Nyáron az ablakunk előtt haladtak el énekelve, kaszájukat pengetve az aratók. A tanítói lakás a két tantermes iskolához volt hozzáépítve. Udvara ősztől tavaszig a délelőtt-délutáni elég kiadós szünetekben csak úgy zengett az iskolás gyerekek énekes játékaitól. Édesapám monográfiát is írt a faluról. Mikor estefelé befejezte a délelőtt-délutáni tanítást, sorra látogatta a falu idős embereit, s feljegyezte, amit a falu múltjáról, régi szokásairól elbeszéltek. S én alig vártam, hogy este hazajöjjen és elmondja nekem, mit hallott az öregektől?

Tízéves koromban azután gimnáziumba adtak, s ettől kezdve csak a vakációkat tölthettem a faluban. De a sárospataki gimnáziumban olyan tanáraim voltak, akik ébren tudták tartani a népi hagyományok

²¹ Vikár 1901. i. m. 135. old.

²² Pesti Hírlap, 1897. április 29. 1. old.

* Elhangzott Budapesten, 2009. március 26-án, a Honismereti Szövetség által szervezett Emléktúráján. (Szerk.)

iránti érdeklődésemet. Osztályfőnököm volt Novák Sándor, aki a Magyar Néprajzi Társaság Sárospatakon rendezett első vidéki vándorgyűlésén, 1912-ben előadást tartott a borsodi lakodalmi szokásokról. Mikor igazgató lett, átadott minket Harsányi Istvánnak, ő is igyekezett bennünket népünk ismeretére, szeretetére nevelni. Sőt egyik magyar óránkra elhívta Újszászy Kálmán teológiai professzort, aki a teológián faluszemináriumot tartott, s a népi hagyományok gyűjtésére nevelte hallgatóit. Olyan meggyőzően beszélt nekünk a falun található értékekről, hogy hatására gyűjtőmunkába kezdtünk vakáció alkalmával odahaza a falunkban.

Még akkor nem tudtam lejegyezni a népdalok dallamait, csak a szövegeit, de ezekből szép csokrot tettem le az osztályunk sarkában elhelyezett asztalra, ahová mindegyikünk elhelyezte gyűjtéseit. Ének-zenetanárunk Szabó Ernő félretette az akkor kötelező tandalokat, s magyar népdalokat tanított nekünk, meg nagy zeneszerzők dalait. Mivel tőle hegedülni is tanultam, meg kórusaiban énekeltem, meg ismerkedtem Bartók, Kodály műveivel, s megszerettem azokat. Érettségi után Patakon maradtam. Elvégeztem a teológiát, ahol a teológiai tárgyak mellett népismeretet is tanítottak, s zenei képzést is kaptunk. Még szolfézs óránk is volt, ahol Kerényi György énekes ABC-jét tanulmányozhattuk. Kórusában, egyházi művek mellett az új magyar zene alkotásait is énekeltek. Teológia után Budapesten a Zeneakadémia hegedű-tanszakán folytattam tanulmányaimat, s 1946-ban itt szereztem zenetanári oklevelet. Itt pl. magyar népzene magától Kodály Zoltántól tanulhattam. Mivel friss diplomámmal egyelőre állást nem kaphattam, az 1946/47-es tanévet odahaza töltöttem Sályban, ahol édesapám iskolájában minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül éneket tanítottam. Vegyes kart is szerveztem, s Bartók, Kodály, Halmos, Veress Sándor kórusaiból hangversenyt rendeztünk egy elhagyott urasági magtárban, melyre még az országos sajtó is felfigyelt, s elismeréssel írt róla. 1947 őszén kaptam azután állást a győri Állami Zene-konzervatóriumban.

Ekkor még úgy gondoltam, hogy a magyar népzene Bartók, Kodály, meg tanítványaik összegyűjtötték. Most a pedagógián van a sor, hogy a gyűjtött népzene kincsét visszaadja jogos tulajdonosának, a népnek. Vele együtt a népdal talaján keletkezett új magyar zenét, meg a zeneirodalom értékes alkotásait is be kell építeni életébe. Az akkori Szabadművelődés segítségével sikerült is ezt a tervet megvalósítani. Ám nem hagytam nyugodni az a gondolat sem, hogy meg kellene próbálni mégis a népdalgyűjtést. Vakációkban odahaza a szülőfalumban, Sályban főleg pásztoemberektől próbáltam meg népdalokat gyűjteni. Az eredmény szinte megdöbbentett. Ezek az emberek nemcsak a közismert dalokat tudták, hanem addig nem is hallott ősi népdalkincset is őriztek. Élményeikről, életükről, munkájukról meg csodálatosan tudtak beszélni. S ekkor Timaffy László barátom, akinek mosonmagyaróvári népfőiskoláján zenei előadás-sorozatokat tartottam, kezembe nyomott egy pályázati felhívást. A Morvay Péter által szervezett önkéntes néprajzi gyűjtők pályázatának kiírását. Mikor elolvastam, gondoltam egy nagyot és merészet: megpróbálok résztvenni a pályázaton.

Megírtam első saját gyűjtésemet feldolgozó néprajzi munkámat „Sályi pásztorok” címmel, s beküldtem a pályázatra. Legnagyobb meglepetésemre az országos pályázaton harmadik díjat kaptam, melyről levélben értesített Morvay Péter, a Néprajzi Múzeum osztályvezető-helyettese. Majd rövidesen fel is kerestem. Nagyon kedvesen fogadott és biztatott a további gyűjtésre. Ezután minden évben elkészítettem egy-egy néprajzi pályamunkát. Ha Budapesten jártam, mindig fel is kerestem Morvay Pétert. A vele való beszélgetések, együttlétek felejthetetlenek voltak számomra. Valósággal új értelmet adtak életemnek.

1959-ben meghívtak az akkor felsőfokúvá átszervezett győri tanítóképzőbe tanárnak, mivel akkori-ban pedagógus továbbképzéseken sok sikeres előadást tartottam. Mikor ezt Morvay Péter megtudta, azonnal leutazott Győrbe és azt mondta: „Neked itt néprajzi szakkört kell vezetned!” Az igazgatósággal el is intézte, hogy erre hivatalos engedélyt, megbízást is kapjak. A munka el is indult.

Csodálatos éleslátása volt Morvay Péternek, mikor erre a munkára irányított. Szinte előre látta, hogy szakköröseim az életbe kilépve, zömmel falusi iskolákban elhelyezkedve, hűséges tagjai lesznek az önkéntes néprajzi gyűjtők mozgalmanak. Olyan területek hagyomány-anyagát tudják majd a feledéstől megmenteni, ahová hivatásos néprajzi gyűjtők nem tudnak eljutni. Hiszen „az aratni való sok, de a munkás kevés” –, ahogy annakidején Jézus Krisztus is megállapította. Szükség van néprajzi vonalon is minél több munkásra.

Néprajzi szakköri munkám nem volt könnyű. Hiszen én nem voltam szakképzett néprajzos.

Annyit tudtam akkor ebből a tudományból, amennyit népzeneből tanultam, s a gyűjtőmunka közben tapasztaltam. Tanítványaim pedig sokféle érdeklődésűek voltak. Sokféle témával szerettek volna foglalkozni. Így aztán én is kénytelen voltam „tanítva tanulni”. De még a népdalgyűjtő munkám is hasznát

látta annak, hogy a néprajz sokféle területével kellett foglalkoznom. Így értettem meg pl. népdalaink szövegeiben sok olyan fogalmat, kifejezést, amelyek addig számomra érthetetlenek voltak. Sőt így született meg az a munkám, mely a költőink verseiben előforduló népi ismeretanyagot is megmagyarázza, mindenki számára érthetővé teszi (Távoli szekerek ... Néprajzi ismeretanyag a magyar versekben. Ménfőcsanakai Népfőiskola 2000).

Nem beszélve arról, hogy a szülőfalumról írott néprajzi monográfiám minden fejezetét magam írhattam a népi építkezéstől a gazdálkodás különböző ágain, a textiliákon, népi táplálkozáson át a szokásokig, népzeneig. Ha Morvay Péter annakidején nem bízta rám egy néprajzi szakkör vezetését, akkor soha nem jutottam volna el idáig.

Szakkörös tanítványaimmal közösen ki is mentünk Győr környékének falvaiba gyűjteni. Igyekeztem mindegyiküknek olyan gyűjtési feladatot adni, ami érdeklődésüknek, képességeinek legjobban megfelelt. Év végén aztán szakköröm tagjai összeadták gyűjtéseiket, s be is adták az önkéntes néprajzi gyűjtők pályázatára. Milyen bölcsen ítélte meg ezt a teljesítményt Morvay Péter. Világosan látta a munka szakmai hiányosságait. Kissé lehangoló véleménye így hangzott: „szakköröseid pályamunkájának adunk a rangsorban egy utolsó helyezést.” Elismerjük, hogy van, de!

Megértette velem, hogy egy szakkör gyűjtőmunkája akkor lesz jó, ha annak tagjai egyénileg is minél jobb, a tudományos igényeknek is megfelelő pályamunkát készítenek. Ellátott aztán bennünket gyűjtési útmutatókkal. Azután igyekeztünk az adott terület szakirodalmát is megismerni. Így egyre jobban tudtunk adatközlőinktől kérdezni. Kérdéseinkkel a tudatuk mélyéről is előhozni a már szinte elszüllyedt emlékeket, adatokat. Az útmutatók segítségével a gyűjtött anyagot is jobban, szakszerűbben fel tudtuk dolgozni, írássá formálni.

Morvay Péter azt is jól látta, hogy az önkéntes gyűjtőknek nem elég csupán pályamunkákat írni, bírálatukat elolvasni, hanem a munkák szempontjából rendkívül fontos azokat nyilvánosan is bemutatni. Megszervezte minden évben az önkéntes néprajzi gyűjtők konferenciáját. Milyen ösztönzőleg hatott és komoly felkészülésre is készítetett mindenkit, ha munkáját a konferencián is bemutatthatta. Ezekben a találkozásokon természetesen a résztvevők egymás munkájából is sokat tanulhattak.

Még egy nagyon fontos eredménye is volt ezeknek a konferenciáknak. Résztvevői között baráti kapcsolatok is kialakultak. Kodály Zoltán keserűen állapította meg „Gyermekkarok” című tanulmányában (Előszőr: Zenei Szemle 1929.): „Hogy a magyar nem szeret egyesülni: oly végzetes nemzeti hiba, aminek a javítására minden eszközt meg kellene ragadni”. Morvay Péter az önkéntes néprajzi gyűjtők mozgalmának megszervezésével, irányításával, konferenciák rendezésével felbecsülhetetlen szolgálatot tett ennek a „végzetes nemzeti hibának” javítása érdekében.

Saját magamon is lemérhettem ennek a mozgalomnak páratlan hatását, értékét. Nemcsak erőt adott népünk hagyományainak megőrzéséért, megmaradásunkért folytatott munkámhoz, hanem benne igaz barátokat, munkatársakat is találtam. Milyen jó volt érezni, újra meg újra meggyőződni arról, hogy ebben a munkában nem vagyok egyedül. Míg a zenei vonalon gyakran azt kellett tapasztalnom, hogy a hasonló munkát végzők nem munkatársnak, hanem „vetélytársnak” nézik egymást, néprajzosok között ennek nyoma sem volt.

Morvay Péter, amint látta, hogy pályamunkáim, szakköröseim munkái, akik szinte könyvtárnyi néprajzi anyagot gyűjtöttek össze, szakmailag is egyre jobbak lesznek, arra is biztatott, hogy „A zene egy sávyi pásztor életében” c. népzenei monográfiámat, melyet ő „nagydíjjal” is kitüntetett, adjam be az ELTE-re disszertációnak. Mivel a másik „fakultáson”, a Zeneakadémián Kodály Zoltánnál Magyar népzene tárgyából megvolt 4 félévi kollokviumom, technikai akadály a sem volt doktorátusra jelentkezni szellemi néprajzból. A doktori szigorlatot le is tettem, a könyvet a Herman Ottó Múzeum adta ki 1987-ben. Így lettem és Morvay Péter irányításával önkéntes néprajzi gyűjtőből hivatásos néprajzos.

Ahogy az ő előre látta tanítóképzőbe kerülésekor, tanítványaimból is sokan lettek lelkes néprajzosok, népi hagyományaink ápolói, sőt még olyanok is, akik a tanítóképző után egyetemen néprajzszakot is végeztek, sőt abból doktoráltak.

Morvay Péter születésének e századik évfordulóján csak hálával és szeretettel emlékezek reá. Sőt érzem, hogy munkáimban, tanítványaim munkáiban most is jelen van.

Legyen áldott az emléke!

Barsi Ernő